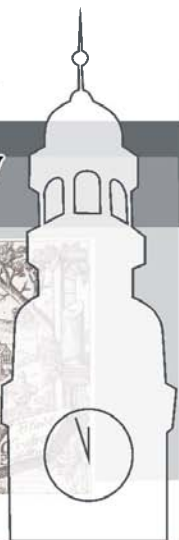

BULLETIN No 158/3 - 2008

Společnosti přátel historie města Chrastavy

Vzpomínka na Anežku Přemyslovnu

V kalendáři najdeme 2. března jméno Anežka. Nejznámější nositelkou tohoto jména je Anežka Přemyslovna (1205-1282), dcera krále Přemysla Otakara I. a sestra Václava I. Děťství neměla zrovna nejlepší. Od tří let pobývala mimo rodinu. Byla vychovávána v slezské Třebnici, pak v klášteře v Doksanech a nakonec na dvoře rakouského vévody Leopolda. Skvělá výchova byla nezbytná, neboť Anežka byla ještě v dětském věku zasnoubena s Jindřichem, synem císaře Fridricha II. Jindřich se však oženil s mnohem starší Markétou Bábenberskou – zvanou Pyskatá – a Anežka se musela vrátit domů. O sňatku s ní uvažoval i anglický král Jindřich III. a také ovdovělý císař Fridrich II.

Anežka však měla o svém budoucím životě jiné představy. Když zemřel její otec Přemysl Otakar I., Anežce se tím uvolnila možnost k realizování vlastního života, který zaslíbila Bohu. Nabídku císaře odmítla a on jí plně respektoval. Založila Špitál na Františku v Praze, který se stal útlukem pro nemocné a útočištěm chudiny. Začala budovat minoritský klášter – mužský a ženský. Anežka se považovala za žačku Františka z Assisi, který poskytoval pomoc žebrákům a tulákům. Nezapomínala ale, že je z rodu Přemyslovců. V listinách se označovala jako Anežka – žákyně sv. Františka, sestra českého krále.

Zemřela 2.3.1282, její památka v rodě přetrvává. O kanonizaci se pokoušela poslední Přemyslovna Eliška – matka Karla IV. Za svatou byla prohlášena papežem Janem Pavlem II. v r. 1989.

Podle dostupných pramenů zpracovala Jaroslava Špaková

Výlet SPHMCH do Prahy se vydařil

V sobotu 9.2. 08 pořádala SPHMCH výlet do Prahy, spojený s prohlídkou výstavy Valdštejn a jeho doba. Výstava probíhala již od 15.11.2007 a byla pro velký zájem prodloužena do 2.3.2008. Výstavu pořádá Senát ČR, Vojenský historický ústav a Národní muzeum v prostorách Valdštejnské jízdárny. Byla rozdělena do čtyř částí. V první byl představen Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna jako voják, finančník a podnikatel. Další část se zabývala dobou, kdy už byl Valdštejn na výsluní, zdárně budoval své domínium, postaral se o to, aby na jeho území nebyly válečné konflikty, proto bylo jeho panství označováno terra felix – šťastná země. Třetí oddíl představuje jeho vojenskou kariéru, kterou začal ve svých 21 letech jako fendrych a skončil jako generallisimus. Čtvrtá část je zaměřena k jeho zavraždění v Chebu – 25.2.1634. Zabývá se také různými pohledy na Valdštejnovu osobnost. Jak už to bývá – jedni ho zatracovali, jiní naopak vychvalovali. Ať tak či onak, Valdštejn byl, je a zůstane jednou z nejvýznamnějších, ale i nejkontra-verznějších osobností nejen 17. století.

Mohli jsme si na vlastní oči prohlédnout exponáty, které nebyly dosud v Čechách k vidění. Např. obrazy, grafiky, knihy, gobelíny, nádherné zbraně

a zbroj. Za zmínku jistě stojí krajkový Valdštejnův límec, jeho boty, cestovní truhla či sedlo. Svým významem lze expozici srovnat s výstavou v r. 1997 věnovanou Rudolfovi II. – SPHMCH pořádala také zájezd na výstavu, věnovanou Karlu IV v r. 2006.

Po prohlídce výstavy si každý udělal individuální program. Někdo navštívil Valdštejnský palác s krásnými sály – k vidění je rytířský a audienční sál, kde Valdštejn přijímal vzácné návštěvy. Několik účastníků zašlo do Klementina na prohlídku tzv. Dábelkové bible. Ta je umístěna v trezorové místnosti a přistupuje se k ní po předchozím objednání a pouze ve skupince 10 lidí. Stálo to za to!

Někteří navštívili Muzeum hlavního města Prahy, kde krom známého modelu Prahy je instalována výstava plyšových medvídků ze soukromé sbírky. Některé se šli kochat procházkou Prahy, jiní zvolili obchody či kino. Prostě každý si přišel na své. Když se všichni členové Společnosti, ale i zájemci z řad veřejnosti sešli večer u autobusu, nemohli říci nic jiného, než že to byla prostě prima sobota.

zpracovala Jaroslava Špaková

Deset zajímavostí o Valdštejnovi

Víte že, Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna se narodil na tvrzi v Heřmanicích 14.9.1583?

Víte, že v 10 letech přišel o matku a za dva roky poté o otce?

Víte, že studoval ve Slezku luteránské gymnázium?

Víte, že velmi dobře ovládal němčinu, češtinu, italštinu a španělštinu ?

Víte, že nejvíce na něj zapůsobila Itálie a začal se později obklopotvat vlašskými řemeslníky, umělci i vojáky?

Víte, že jeho nejoblíbenější barva byla modrá?

Víte, že na svém panství se pokoušel také pěstovat bource morušového?

Víte, že jeho holínky byly vystlány měkkou kůží?

Víte, že v Jíčíně a později v Zahání nechal razit své mince?

Víte, že v r. 1622 zakoupil velmi výhodně zámek Frýdlant?

Chcete vědět více o Valdštejnovi? Přečtěte si příští Bulletin.

zpracovala Jaroslava Špaková

Velikonoce jsou tady

Velikonoce patří mezi nejvýznamnější svátky křesťanské církve, spojené s památkou umučení a vzkříšení Krista. Přichází s nimi jaro, sluníčko a všechno hezké, na co jsme se přes zimu těšili.

Všichni jistě víme, že Velikonoce jsou svátky pohyblivé. Ustálila se zásada je slavít po jarní rovnodennosti v neděli po prvním jarním úplňku. V lidovém prostředí v obřadním roce navazují Velikonoce na čtyřicetidenní postní dobu – od Popeleční středy do Božího hodů velikonočního. Každá neděle má své jméno a je spojena s dodržováním různých obyčejů.

Půst zahajuje první neděle – Černá. Ženy odkládaly pestré oděvy a oblékaly se do černých šatů a zástěr. Druhá neděle – Pražná – má název podle jídla zvaného pražma. Je to pokrm z praženého nedozrálého obilí. Častěji se označovala jako Sazometná. Vymetaly se komíny a všechno se čistilo. Třetí neděle je Kýchavná. Podle lidové pověry kolikrát člověk kýchnul, tolik roků bude ještě živ. Čtvrtá neděle je Družební. Na vesnici chodil družba se ženichem navštívit dům, do něhož chtěli o pomlázce přijít na námluvy. Pátá neděle je Smrtná. Je spojena se zahalováním křížů v kostele. Obecný zvyk „vynášení smrti“ Moreny se spojuje s ukončením zimy. Figurka smrtky se zhotovovala ze slámy a hadrů, byla ozdobena korálky z vyfouklých vajíček. Nesla se k potoku, kde se zapálila a hodila do vody. Od vody se muselo rychle utéct, aby nás smrt nedohonila. Známa je říkanka: Smrt plave po vodě, nové léto k nám jede.

Šestá neděle je Květná. Na některých místech je s tím spojeno procesí. Název je odvozen od jarních květů – kočiček a jív. Svěcenými květy se odháněla zlá kouzla a pohromy. Zastrkovaly se za domácí kříž, za trám, dávaly se do sklepa, zapichovaly se na okraj pole nebo také se polykaly na obranu před bolestí v krku. Na Květnou neděli se oblékaly nové šaty – nebo alespoň jedna část oděvu.

Nesmělo se péct, protože by se zapekl květ a nebyla by úroda.

Po postních nedělích přichází tzv. Pašijový týden. Modré pondělí, Škaredá Středa – ten den se nesměl nikdo mračit. Na Zelený čtvrtek se měla jíst potrava zelená – špenát, bylinky, zelí. V tento den se naposledy rozezní zvony, pak umlknou až do Bílé soboty. Nahrazují je chlupci s řehtačkami či klapačkami. Když se ráno zametlo, smet se odneslo za ves, aby se v domě nedržely blechy. Na Velký pátek se nekonala mše, hrály se Pašijové hry, které přibližovaly poslední dny Kristova života. Lidé se časné ráno chodili omývat k potoku, aby se ochránili před nemocemi. Košile utkaná z plátna na Velký pátek chránila před bleskem. S tímto dnem je spojeno otvírání Země a odhalení pokladů. Místo s pokladem označovalo světýlko, kvetoucí kapradí či zářící otvor ve skále. Vzpomeňme na Erbenovu báseň Poklad ze sbírky Kytice. Bílá sobota byla dnem svěcení ohně, resp. ohně před vchodem do kostela. Od něho se zapálil paškál – velikonoční svíce – a přinesla se do kostela. Doma se ohniště uhasilo a zapálilo se ohněm přineseným z kostela. Z oharků se dělaly křížky kolem polí, popelem se sypaly louky, ohořelá dřívka se strkala za trám, aby ochránila dům před požárem. Součástí obřadů je i Vzkříšení – z Božího hrobu se vyzvedla

Kristova socha či obraz a nesla se obcí. Na Boží hod velikonoční se provádělo svěcení pokrmů – beránka, mazance, vaječ, chleba, vína apod. Pokrm posvěcený v kostele se měl jíst ve stoje. Obřadnímu jídlu se přisuzoval léčitelství, ochranný a plodnostní účinek. Pondělí velikonoční je spojeno s pomlázkou a velikonočním hodováním. Pomlázka byla rodinná, kdy se vyšlehaly hospodyně, rodičovská – při pletení pomlázek musely děti vydržet nějaké to šlehnutí. Oblíbená byla pomlázka mládeže. Ta se konala časné ráno. Chlapec, který přišel první na koledu, byl nejvíce obdarován. Jeho pomlázkou hospodyně vyšlehala domácí zvířectvo, aby se „pomladilo“.

Součástí velikonočního jídlu byly pokrmy z vajec – jídáše, mazance, buchty, vdolky, koláče – s trnkami, tvarohem, mákem, ale i zelím. Nesmíme zapomenout ani na beránka – tradiční pečivo, které nahradilo skutečného beránka. Ten se pojídal na památku Krista, obětovaného jako nevinného beránka. Ani o Velikonocích nesměla na stole chybět „pálenka“. I ta se nosila do kostela ke svěcení.

Mnohé zvyky se již dávno nedodržují, některé jsou zcela zapomenuty, ale koledování o Velikonocích pondělí stále trvá. Všem čtenářům přeji bohatou koledu, hodně sluníčka a vůbec hezké a pohodové prožití velikonočních svátků.

Podle dostupných pramenů zpracovala Jaroslava Špaková

Dvě slavná jména – Schroff a Kittel

Chrastavská rodina Schroffů byla kdysi velmi známá a vážená, protože to byla rodina léčitelů a ranhojičů. Podle záznamů v kronikách celkem šest generací rodiny Schroffů se zabývalo léčením, využívalo se prastarých, osvědčených lidových praktik, zkušeností bylinářek atd. Lékařské postupy se často tajily, a tak byla funkce ranhojiče často v některých rodinách dědičná.

Protože v domech nebyvaly koupelny jako dnes, existovaly městské lázně, kde se mohli zájemci za poplatek vykoupat v teplé vodě a lázeňský personál jim poskytl i některé lékařské úkony.

Na rozdíl od svých předků byl Karl Damián SCHROFF, současník a přítel malíře Josefa Führicha, studovaným lékařem, působil dokonce ve Vídni, kde se stal profesorem a rektorem tamější univerzity. Jeho bratr působil jako profesor lékařství na univerzitě v Olomouci.

Často se hovoří o „jizerskohorském Faustovi, zázračném lékaři“ Janu Josefu Eleazaru KITTLOVI, který žil v obci Krásná (Šumburk) na Jablonecku.

Příjmení KITTEL se však objevuje také ve starých církevních knihách v Chrastavě a je dokázáno, že nejde o shodu příjmení, ale o skutečný příbuzenský vztah. Někteří nositelé tohoto příjmení tu v Chrastavě rovněž využívali svých rodových lékařských znalostí, ale mívali i jiná povolání.

Církevní záznamy hovoří o tom, že roku 1659 zemřel v Chrastavě Caspar Kittel, v roce 1694 Christoph Kittel atd. Čím byli? Někteří byli lesními úředníky, jeden z nich byl kožešník, jiný krejčím či obuvníkem. V letech 1650 – 1771 bylo v Chrastavě zaznamenáno celkem 28 svateb, při nichž měl ženich nebo nevěsta příjmení Kittel. Jiný údaj nám sděluje, že v období mezi rokem 1650 až 1725 bylo v Chrastavě pokřtěno 36 dětí s tímto příjmením.

PhDr. František Vydra

Tragédie stará třicet let

27. ledna 1978 – tedy před třiceti lety – docházelo k časté spolupráci mezi českými a německými sportovci z tehdejší NDR. V případech, kdy se jednalo o akce, které překračovaly státní hranici, se vedla zdoluhavá diplomatická jednání přes Berlín. O tom účastníci sportovních soutěží většinou ani nevěděli...

Při jednom společném lyžařském závodě v lednu roku 1978 došlo na německé straně poblíž vrcholu hory Hochwald (česky Hvozdu) k tragédii, při níž zahynul český lyžař. O co tehdy vlastně šlo?

Konalo se první mezinárodní česko-německé mistrovství v dálkovém běhu na lyžích. Trať dlouhá 62.600 metrů vedla z Chrastavy do Nového Boru, ale značná část této trasy se nacházela na německém území. Tehdy nebyly běžné vysílačky, takže spojení bylo dost obtížné. Bylo stanoveno několik kontrolních stanovišť. Jedno bylo v obci Petrovice, jiné na Hvozdu.

Při dojezdu do cíle v Novém Boru bylo zjištěno, že se jeden český účastník závodu pohřešuje. Čeští organizátoři začali po něm ihned pátrat, ale začalo se stmívat, což naději na nalezení závodníka snižovalo. Mladý, nezkušený lyžař se odchýlil od vytyčené trasy a chtěl si zřejmě trať zkrátit. Dostal se na německé straně do míst, kde byl prudký sráz. Nebyla tam možnost, aby se otočil a vrátil. Pokračoval tedy dál a v plné rychlosti narazil do stromu. Utrpěl při tom těžká zranění. Když ho konečně čeští hledači našli, bylo již bohužel pozdě. Ztratil mnoho krve, byl vysílený a podlehl svému zranění. Toho dne byl mimořádně silný mráz, a tak nedaleko od Hvozdu zmrzl.

Aby se neztrácel zbytečně čas a aby se vyhnuli byrokratickým průtahům, přenesli kamarádi mrtvé tělo českého závodníka (jeho jméno není v článku ze Sächsischer Zeitung uvedeno) přes státní hranici, vzdálenou od místa nehody pouze několik metrů.

Úřady NDR tehdy nehodu našťestí nezaznamenaly. Mnoho německých lyžařů se zúčastňovalo naší Jizerské padesátky a zpráva o lyžařské tragédii na Hvozdu se začala rychle šířit. Čeští lyžaři zhotovili dřevěnou pamětní desku, která byla umístěna na místě neštěstí. Kdosi z německých občanů se přišel informovat na pohraniční stanici v Ebersbachu, co se stalo, Němečtí pohraničníci však byli zaskočeni tím, že jim nikdo z pořadatelů závodu nic nenahlásil. Převoz mrtvého přes státní hranici byl hodnocen jako závažný ilegální čin. Velitel pohraničnicků na Ojvíně (Oybin) dostal rozkaz, aby byla dřevěná deska okamžitě odstraněna.

Než stačili přinést z horské chaty na Hvozdu potřebné nářadí, aby desku odmontovali a případně i zničili, předešel je kdosi,

kdo tabuli sundal a umístil těsně při státní hranici, ale již na české straně. Přidal pak pod desku kovovou vázu s květinami, aby památka na mrtvého kamaráda vypadala co nejdůstojněji.

Uplynula tři dlouhá desetiletí. Lidská paměť je bohužel krátká. Žádná pamětní deska tam již není a jméno českého lyžaře je zapomenuto...

F. VYDRA

Textilní tradice přes hranice států (pokračování z Bulletinu č. 157)

V roce 2007 vyšla v saském městečku Spitzkunnersdorf obdivuhodná publikace, jejímž autorem je Frank Nürnberger, s názvem *GESCHICHTE DER OBERLAUSITZER TEXTILINDUSTRIE* s podtitulkem „von den Anfängen bis zur Gegenwart“, což znamená od počátků až po současnost.

Kdysi dávno stávaly tkalcovské stavy v desítkách vesnic také na druhé straně našich hranic. V knize jsou otištěny obrázky archeologických nálezů, které svědčí o tom, že tkaní látek mělo v dnešní příhraniční oblasti prastarou tradici. Velký rozkvět výroby látek byl zaznamenán již v 16. a v 17. století, kdy se sukno vyrábělo jako žádaný vývozní artikl. Nejen tkaní, ale také barvení látek bylo již tehdy samozřejmostí. Výroba sukna a dalších druhů látek podléhala přísným cechovním pravidlům. Vyrobenu látku odkupovali od výrobců tzv. faktoři. Domácí textilní výroba přinášela obživu tisícům pilných lidí na Liberecku, Žitavsku i Zhořelecku (tkát pomáhaly i děti).

Na území sousedního Saska jsou v několika vesnicích zřízeny tzv. Heimatstuben, tedy jakási vesnická muzea, kde jsou shromážděny exponáty, které dříve bývaly skutečně používány při práci (kolovraty, motovidla, vohlice atd.). Podle nich si dovedeme udělat lepší představu o tom, jak se dříve žilo.

Není bez zajímavosti, že se na Žitavsko a Zhořelecko přestěhovaly v 17. století tisíce českých pobělohorských exulantů. Tyto tisíce pilných řemeslníků nemálo přispěly k pozvednutí ekonomické úrovně onoho kraje.

Z domácího sukna se tu v severních Čechách šily uniformy pro početnou Valdštejnovu armádu.

S rozvojem soukenictví souvisí také pěstování lnu a chov ovcí. Jednalo se o domácí suroviny, teprve později – kolem roku 1830 – se začala ze zámoří dovážet bavlna.

Od poloviny 18. století se pěstoval také bourec morušový, jehož zámotků se používalo při výrobě hedvábí.

Městečko Gross Schönau – mezi Žitavou a Varnsdorfem – se v období překotné industrializace stalo významným střediskem textilní výroby. Vyráběl se zde damašek, často s velmi složitými vetkávanými vzory.

V okolí dnešní polské Lubaně se vytvořila tradice výroby různých druhů kapesníků. V roce 1910 měla Lubaň 18 000 obyvatel, z toho celá jejich třetina byla zaměstnána při výrobě kapesníků. Těsně před začátkem první světové války se tu ročně vyrobilo 450 000 kusů.

V 19. století se tu vedle textilu začalo šířit strojírenství. Stavěly se vysoké pece a z vytaveného železa se vyráběly textilní stroje. Ukázkou uměleckého zpracování železa je litinová, bohatě zdobená rozhledna nad městem Löbau. Je to státem chráněná technická památka. V oblasti jižního Saska poblíž českých hranic došlo k zvláštnímu jevu: textilní výroba a strojírenství tu tvořily nerozlučný celek. Úspěšným podnikatelem tu byl v té době C. A. Gruschwitz.

Ve 2. polovině 19. století se města Neugersdorf a Seiffhennersdorf stala novým, významným textilním střediskem. Některé tamní továrny se počátkem 20. století začaly zabývat výrobou lyžařských a vůbec sportovních potřeb. Pozoruhodná byla i výroba tkanin pro výrobu padáků. K oblečení patří knoflíky, a tak se někteří podnikatelé specializovali na výrobu různých druhů knoflíků, např. v městečku Sohland.

PhDr. František Vydra

Z historie chrastavského muzea (PhDr. František Vydra)

V roce 1885 uspořádal tehdejší ředitel školy na náměstí (ta za kostelem v té době ještě nestála) Franz Oppelt poměrně rozsáhlou výstavu obrazů Josefa Führicha.

Při přípravě výstavy se začalo uvažovat o možnosti založit v Chrastavě městské muzeum. Skupina nadšenců začala shromažďovat různé staré předměty a listiny. To byl základ sbírek budoucího muzea.

V roce 1891 byl F. Oppelt přeložen na jinou školu a ve shromažďování muzejních exponátů pokračoval učitel Karel Kumpert a nový ředitel Franz Trübel. Sbíraly se obrazy, různé domácí nářadí, pamětní mince, staré zbraně, cechovní symboly a pamětní listiny.

Po vybudování druhé školní budovy za kostelem (chlapecká) bylo konečně ve dvou třídách v přízemí městské muzeum skutečně zřízeno. 5. dubna 1906 muzeum slavnostně otevřel starosta Josef Bergmeier a začala prohlídka. Zájem o muzeum ze strany veřejnosti byl překvapivě velký. Exponátů stále přibývalo a dvě místnosti již nestačily. Po smrti K. Kumperta se stal novým ředitelem Josef Thiel a muzeum se rozšířilo na tři místnosti.

--- Dokončení příště ---

BULLETIN

Společnosti přátel historie města Chrastavy

No 158 / 3 - 2008

Vydává Společnost přátel historie města Chrastavy
Připravil: PhDr. F. Vydra, J. Špaková

Sazba, tisk a distribuce je zajišťována prostřednictvím
Chrastavských listů – zpravodaje MěÚ Chrastava.